

**ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԿԱՆԱՆՑ ՆՈՐ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԵՋ 1920-1940-ԱԿԱՆ ԹԹ.**

Կարինե Բազեյան

Ամփոփում

Խորհրդային կարգերի հաստատումը էական փոփոխություններ առաջացրեց ողջ Հայաստանում, այդ թվում նաև Ալեքսանդրապոլում, որը 1924 թ. վերանվանվեց Լենինական: Արհեստավորական-առևտրական ավանդական մասնավոր տնտեսավարման ձևերն աստիճանաբար արգելվեցին, քանի որ պետական մենաշնորհի հաստատվեց տնտեսության բոլոր ճյուղերում: 1927 թ.-ից իրականացվող ինդուստրացման/արդյունաբերականացման քաղաքականության շրջանակում քաղաքում սկսեցին կառուցվել նոր ֆաբրիկաներ ու գործարաններ, որտեղ աշխատելու համար պահանջվեցին բանվորական կադրեր ոչ միայն տղամարդկանց, այլև կանանց համար: Ավանդաբար կանայք չէին մասնակցում հանրային աշխատանքներին, քանի որ այն համարվում էր տղամարդկանց տարածք, սակայն հանրային արտադրության նոր ձևերը առաջ բերեցին կանանց ներգրավվածության անհրաժեշտություն: Լենինականում այն հատկապես սուր արտահայտվեց Տեքստիլ կոմբինատի գործարկումից հետո, երբ պետք էին համապատասխան մասնագիտություններով կանայք ու աղջիկներ, որոնց մասնագիտական կրթությունն իրականացվում էր

սկզբում ֆաբրիկայում վարպետներին աշակերտելով, իսկ հետագայում գործարաններին կից ստեղծված բանվորական ֆակուլտետներում, ֆաբրիկագործարանային ուսումնարաններում կամ հանրապետությունից դուրս վերապատրաստման ուղարկելով: Ավանդական ընտանեկան-հասարակական արժեքներով դաստիարակված լենինականցիների համար կանանց աշխատանքը անպատվաբեր էր համարվում, ուստի սկզբնական շրջանում այն միանշանակորեն չընդունվեց քաղաքացիների կողմից, առաջացավ կոնֆլիկտ հին ու նոր մշակույթը կրողների մեջ, ինչը հաղթահարվեց միայն երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Սակայն կյանքն իրենն էր պահանջում և հանրային գործունեության առաջամարտիկները դարձան որբանոցներից դուրս եկած երիտասարդ կադրերը, գյուղից ներգաղթածներն ու ԽՍՀՄ-ի տարբեր քաղաքներից հրավիրված մասնագետները, որոնք կոտրեցին կարծրատիպերն ու դարձան աչքի ընկնող մասնագետներ:

Բանալի բառեր՝ Լենինական, մասնագիտություն, կրթություն, հանրային արտադրություն, կարծրատիպ, կոնֆլիկտ:

THE NEW PROFESSIONS OF LENINAKAN WOMEN AND THEIR PARTICIPATION IN PUBLIC PRODUCTION IN THE 1920S-1940S.

Karine Bazeyan

The establishment of Soviet rule brought significant changes throughout Armenia, including in Alexandropol, which was renamed Leninakan in 1924. The traditional private forms of artisanal and commercial management were gradually prohibited, as state monopoly was established in all sectors of the economy. Within the framework of the

industrialization policy implemented since 1927, new factories and plants began to be built in the city, requiring a workforce not only of men but also of women. Traditionally, women did not participate in public work, as it was considered a male domain. However, the new forms of public production created the need for women's involvement. In Leninakan, this need became particularly pronounced after the launch of the Textile Combine, which required women and girls with relevant specializations. Their vocational training was initially conducted by apprenticing with the masters in the factory, and later they were sent to worker faculties created alongside the factories, vocational schools, and for further training outside the republic, among other options. For the residents of Leninakan, raised with traditional familial and social values, women's work was considered dishonorable. Therefore, in the initial stages, it was unambiguously rejected by the citizens, leading to a conflict between those who adhered to old and new cultural norms, which was only resolved during World War II. However, life demanded change, and the pioneers of public activity became young cadres emerging from orphanages, those who immigrated from the countryside, and specialists invited from various cities of the USSR. They broke stereotypes and became prominent professionals.

Key words: *Leninakan, profession, education, public production, stereotype, conflict.*

НОВЫЕ ЖЕНСКИЕ СПЕЦИАЛЬНОСТИ И УЧАСТИЕ ЖЕНЩИН ЛЕНИНАКАНА В ОБЩЕСТВЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ В 1920-1940 ГГ.

Карине Базеян

Установление советской власти породил существенные изменения по всей Армении, в том числе и в Александрополе, который в 1924г. был переименован в Ленинакан. Торгово-ремесленные формы частного хозяйствования были запрещены, потому что во всех отраслях экономики установилась государственная монополия. С 1927г. в рамках проводимой политики индустриализации начали строить новые фабрики и заводы, для работы в которых требовались рабочие кадры не только по мужским, но и женским специализациям.

Традиционно женщины не участвовали в общественном труде, потому что это было мужским пространством, но новые формы общественного производства вызвали необходимость вовлечения женщин. Эта проблема остро стояла после пуска Текстильного комбината, в производственном цикле которого особое место занимали женщины и девушки владеющие соответственными специальностями. На первых порах обучение специальности происходило в фабрике в качестве учеников у мастеров-наставников, а в дальнейшем в рабфаках и ФЗУ. Некоторых женщин и девушек направляли за пределы республики для переподготовки или стажировки.

Для воспитанных на традиционных семейно-общественных ценностях ленинаканцев, женский общественный труд считался непристойным делом, и потому на первых порах это явление не было однозначно принято горожанами, вследствие чего возник конфликт

между носителями старой и новой культуры, который был улажен лишь в годы Великой Отечественной войны.

Но жизнь и время требовали своё и авангардами общественной деятельности стали молодые кадры – выходцы из детдомов, сельские мигранты и приглашенные специалисты из других городов СССР, которые сломали стереотипы и стали знатными специалистами.

Ключевые слова: *Ленинкан, специальность, образование, общественное производство, стереотип, конфликт.*

Նախաբան

1920 թ. Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումն ու տնտեսավարման նոր՝ պետական եղանակին անցնելը էական փոփոխություններ առաջացրեց Ալեքսանդրապոլի տնտեսական կյանքում: Նախկինում զարգացած արհեստավորական ավանդույթներ ունեցող քաղաքում սկսվեցին լուրջ տեղաշարժեր, որոնց արդյունում որոշակիորեն փոխվեցին ոչ միայն բնակչության հիմնական զբաղմունքները, այլև տնտեսական, հասարակական հարաբերություններն ու դրանով պայմանավորված նաև կենցաղավարման մյուս ձևերը: Հոդվածը նվիրված է Լենինականում ձևավորված նոր իրողությունների և մասնավորապես կանանց հանրային մասնակցության ու դրա համար անհրաժեշտ նոր մասնագիտությունների ձեռքբերման խնդիրների վերլուծությանը: Հոդվածի նպատակն է ներկայացնել խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո ձևավորված հանրային արտադրական հարաբերություններում կանանց մասնակցության ձևերը, որոնք յուրովի դրսևորվեցին լենինականցիների մեջ և նոր մասնագիտությունների առաջացմանն ու կյանքի կոչմանը խանգարող և նպաստող հանգամանքները:

Եթե Ալեքսանդրապոլի ավանդական մշակույթն իր ողջ ընդգրկմամբ հանգամանորեն ուսումնասիրված է, ապա Լենինականի ազգագրական նկարագիրը դեռ համապարփակ հետազոտության չի ենթարկվել: Այս թեմային վերաբերող միակ ուսումնասիրությունը Կ. Սեդրոյանի «Արհեստավորական ավանդույթները Լենինականցիների կենցաղում» աշխատությունն է, [11] որտեղ հեղինակն անդրադարձել է նաև կանանց կարգավիճակին ու դրանում կատարված փոփոխություններին, սակայն խոսք չկա նրանց աշխատանքային և հանրային գործունեության վերաբերյալ: Այս առումով հոդվածում առաջին անգամ վերլուծության է ենթարկվել 1920-1940-ական թթ. ընկած ժամանակաշրջանն ու նկարագրվել այդ տարիներին կանանց հանրային մասնակցության ձևերը, նոր մասնագիտությունների առաջացման ընթացքը և կին բանվորների գործունեության առանձնահատկությունները:

Թեմայի արդիականությունը կայանում է նրանում, որ 1988 թ. երկրաշարժից հետո և հետխորհրդային շրջանում, երբ ավերվեցին և լիկվիդացվեցին Լենինականի արդյունաբերական ձեռնարկությունները, կրկին փոխվեցին կանանց գործունեության ձևերը, հետերկրաշարժյան սերունդը, ցավոք, տեղյակ չէ ընդամենը մի քանի տասնամյակ առաջ եղած իրողություններից: Ուստի պետք է արժևորել Լենինականի քաղաքային մշակույթի ցանկացած ոլորտ՝ այդ թվում նաև արտադրական մշակույթն ու դրանում կանանց լայն ընդգրկվածությունը:

Վերլուծություն

Ալեքսանդրապոլում աշխատանքի ավանդական գենդերային բաժանման համաձայն կանանց գործունեությունը սահմանափակված էր ընտանեկան՝ այսպես կոչված «մասնավոր» արտադրության շրջանակում, իսկ տղամարդկանցը, որոնք համարվում էին ընտա-

նիքի նյութական բարեկեցության ապահովողները, արտաքին՝ հանրային-հասարակական ոլորտը կամ արհեստագործությունը:

Այս պարագայում թվում է, թե կանայք դուրս էին տնտեսական գործունեության արտաքին ձևերին մասնակցությունից և, ըստ այդմ, դրամ վաստակելու հնարավորությունից, սակայն ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ դա այնքան էլ չի համապատասխանում իրականությանը:

Հայ ազգաբանության մեջ այս հարցին առաջինն ուշադրություն է դարձրել Ա. Թառայանը, որը 19-րդ դարավերջին կանանց արհեստագործության վերլուծության արդյունքում առանձնացրել է նրանց գործունեության երեք ուղղություն. սեփական կարիքների համար աշխատողներ, վարձկան արհեստավորներ և գումարատեր արհեստավորներ: Առաջին խմբում նա ընդգրկել է այն կանանց, որոնց աշխատանքն ուղղված էր միայն սեփական ընտանիքի կարիքների բավարարմանը: Երկրորդ խումբը կազմում էին այրի կամ միայնակ կանայք, որոնք ստիպված էին իրենց ձեռքի աշխատանքով պահել ու կերակրել երեխաներին: Երրորդ՝ գումարատեր արհեստավորներ էր համարում այն կանանց, որոնք իրենց գումարով գնած նյութերից գանազան պիտույքներ էին պատրաստում և վաճառում տնից-տուն: [4, էջ 49]

Բոլոր վերը նշված դեպքերում կանանց աշխատանքը ծավալվում էր մասնավոր՝ ընտանեկան ոլորտում. Առաջին խումբը տնայնագործ կանայք էին, որոնք զբաղվում էին իրենց ընտանիքի համար անհրաժեշտ իրեր պատրաստելով, երկրորդը՝ նրանք, որոնք որոշակի վարձատրությամբ աշխատում էին իրենց տանը: Օրինակ՝ XIX դ.վ.- XX դարասկզբին Շիրակում դեռ գոյություն ունեին «նիւթեղենի փոխանակութիւն» (обмен натурой) որտեղ ամբողջ ընտանիքները զբաղված էին նահապետական «ման ու փոխով», նրանք բրդավա-

Ճառներից առանց փողի բուրդ են վերցնում և իւրաքանչիւր մի ֆունտ բրդի փոխարեն 2 զույգ պատրաստի գուլպաներ տալիս: Դրանց աշխատանքին վարձ մնում է օրական 1 զույգ գուլպա – 10 կոպեկ:» [13, էջ 226]

Նույն «ման ու փոխը» կատարվում էր նաև բամբակի մշակման դեպքում: Ինչպես վկայում է Ատրպետը, «բամբակը Կարս հասնելու պես աշխատավոր կիները մրջյունի նման վրա էին հասնում, ամեն մինը 1-2 հոխա (1200 գ.) բամբակ էին վերցնում, տանում էին իրենց տները, ճախարակով (ջահրա) մանում և հետևյալ առավոտը մանվածը վերադարձնում տիրոջը՝ մանելու վարձը՝ կես քաշով ավելի բամբակ ստանում: Լավ, նուրբ և հավասար մանողին կրկին կամ $\frac{3}{4}$ քաշով էին վարձատրում, իսկ անհարթ ու կոշտ մանողը քաշի քառորդով էր բավարարվում:» «Բացի ջուլհականոցից կին բանվորներ կային տնայնագործներ, որոնք հինաձն ու մանածը վերցնելով առևտրականներից, գործում ու հանձնում էին նուրբ կտորներ – գործեր – շապկացու, սավան, բաղնիսի գոգնոց, կապույտ, լայն կտավ և ուրիշ ապսպրանքներ հատկապես տալիս էին հմուտ տնայնագործներին ավելյալ վարձով: Հմուտ նրբագործ բանվորուհիները արհեստավորներից պակաս թիվ չէին կազմում և ցրված էին քաղաքի թաղերում:» [1, էջ 8]

Այդպիսով կանայք զբաղված էին գերազանցապես տնայնագործական բնույթ ունեցող աշխատանքներում: Չնայած ավանդապահ ալեքսյուցի տղամարդու համար շատ ամոթ էր, որ կնոջ, հարսի կամ աղջկա բերած փողով ապրի, սակայն արդեն 19-րդ դարի երկրորդ կեսից ամուսնացած կինը սկսեց աշխատել որպես ուսուցչուհի, կամ կար ու ձևի, ասեղնագործության, կարպետագործության վարպետ: Իսկ այրի կանայք, որոնք որևէ ձեռարվեստի չէին տիրապե-

տում, իրենց զավակներին պահելու համար ունևորների տանը լվացք էին անում կամ հաց թխում: [2, էջ 139-145]

Խորհրդային կարգերի հաստատումը խորքային փոփոխություններ առաջացրեց Լենինականի ավանդական մշակույթի բոլոր ոլորտներում, այդ թվում նաև աշխատանքային գործունեության մեջ: Ինդուստրացման քաղաքականության կենսագործումը, որի արդյունքում քաղաքում հիմնվեցին բազմաթիվ գործարաններ, առաջ բերեց մեծ քանակությամբ բանվորների պահանջարկ: Այսպես՝ միայն տեքստիլ գործարանում աշխատելու համար անհրաժեշտ էին կին բանվորներ մի քանի մասնագիտությունների գծով (գործվածքի, տրիկոտաժի մեքենավար-ջուլիակներ, մանվածքայինում՝ մանող, փաթաթող, նախամանող, գզող բանվորներ և այլն):

Այս խնդրի լուծման համար կոմբինատի ղեկավարությունը լուրջ աշխատանքներ էր կատարում: 1929-1930 թ. տնտեսական տարվա սկզբին կադրերի պատրաստման գործը կազմակերպելու համար Մոսկվայից հրավիրվեցին մասնագետներ և հիմք դրվեց «Աշխատանքի Կենտրոնական Ինստիտուտին» (Ցիտ¹), որը պատրաստելու էր որակյալ բանվորներ, ենթավարպետներ և հրահանգիչներ, որոնք սովորեցնում էին աշխատանքի ռացիոնալ կազմակերպում և մասնագիտական հմտություններ: Նույն ուսումնական տարում Տեքստիլին կից բացվում է ֆաբրիկա-գործարանային ուսումնարան (ֆաբգործուս) և գիշերային տեխնիկում, որոնք նույնպես պատրաստելու էին որակյալ բանվորներ: Միաժամանակ կազմակերպվում են նաև ենթավարպետներ պատրաստելու կարճատև դասընթացներ և մասնա-

¹ Ցենտրալնիյ ինստիտուտ տոուլա (Центральный институт труда), գործել է մինչև 1940-ական թթ.:

գիտական վերապատրաստման համար Ռուսաստան են գործուղվում տեղի վարպետները: [7]

Այդ մասին գրել է նաև «Բանվոր» թերթը. «Տեքստիլում բանվորական նորանոր կադրեր պատրաստվում են հետևյալ կերպ. Ֆաբ-գործուսում սովորում են 39 աշակերտ, որոնց 90 տոկոսը բանվորների ընտանիքի անդամներ, մնացածները չքավոր գյուղացիներ:

Ցիտի միջոցով առաջին հավաքին պատրաստվում են 60 բանվորներ, վորոնք մարտի 1-ից հաշվվելու են որակյալ բանվորներ: Երկրորդ հավաքին Ցիտում սովորելու յեն 200 հոգի: 1930 թ. ընթացքում տեքստիլի բոլոր բանվորուհիները պետք է սովորեն Ցիտ-ում և վերջացնեն:

Գործվածքայինի նոր մեքենաների հավաքման և սարքավորման համար պատրաստվելու նպատակով Մոսկվա են գործուղվել 10 ենթավարպետ, վորոնցից 1-ը կին է: Տեքստիլին կից կազմակերպված գիշերային տեխնիկումում սովորում են 96 բանվոր, իսկ ակումբին կից բացված տեխնիկական 2 խմբակներում՝ 100 բանվոր:» [6]

Նոր մասնագիտությունների խնդիրը լուծելու համար տեղացիներին ուղարկում էին սովորելու ՄՍՀՄ հանրապետությունների համապատասխան գործարաններում, միաժամանակ նաև այդտեղից հրավիրվում էին մասնագետներ, որոնք ոչ միայն աշխատում էին, այլև վերապատրաստում էին տեղացիներին: Այդ մասին կարդում ենք. «Գուլյա-նասկեդենի գործարանում դարձյալ առաջնահերթ խնդիր դարձավ կադրերի պատրաստման հարցը. հարկավոր էին մարդիկ, որոնք հասկանային մեքենաների «լեզուն», մասնագիտություն սովորեցնեին երիտասարդներին: Այդ նպատակով Մոսկվա գործուղվեցին մի քանի աշխատողներ, այդ թվում Արուս Մուրադյանը, որոնք քիչ գործ չէին արել գործամասի կահավորման ուղղությամբ: Ուկրաինայից եկած վարպետները հոգ տարան տեղում

մեխանիկներ և մոնտաժողներ պատրաստելու մասին: Վերջիններս էլ այնուհետ սովորեցրին գերմանական «Իդեալ» մեքենաներն սպասարկող առաջին գործող բանվորուհիներին:» [9, էջ 15]

1920-1940-ական թթ. բոլոր անհրաժեշտ մասնագիտությունների գծով կրթությունն ապահովում էին Լենինականի բանվորական բարձր տիպի դպրոցը, բանֆակը, տեքստիլի ֆաբրիկայում, պրոֆտեխուսումնարանները, ժամանակավոր մասնագիտացման կուրսերը և այլք, որտեղ կանայք ու աղջիկները ստանում էին համապատասխան որակավորում: Մասնավորապես Բանֆակի մասին կարդում ենք. «Լենինականի բանֆակն այս 8 տարվա ընթացքում մեր սոցիալիստական արդյունաբերության և գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման մարտադաշտերն է նետել հարյուրավոր նոր մարդիկ, վորակյալ մասնագետներ – միջնակարգ յեվ բարձրագույն կրթությամբ: Նրա միջոցով հարյուրավոր բանվորներ բարձրանում են գիտությունների և տեխնիկայի յերբեմնի անմատչելի բարձունքները, նվաճում են տեխնիկայի յեվ գիտության ամրոցները: Այդ տեսակետից բանֆակը կադրերի, իսկական բանվորական կադրերի պատրաստման լավագույն ձևերից մեկն է:» [3]

Լենինականի Երկաթգծում ևս սկսեցին երևալ կանայք, որոնք գերազանցապես աշխատում էին որպես մաքրողներ, ուղեկցողներ, հսկիչներ, տոմասվաճառներ: Սակայն կային նաև «տղամարդկանց» մասնագիտություններ ընտրող կանայք, դրանցից մեկը Աբուլյան Մանիան էր, որն առաջին կին մեքենավարն էր Հայաստանում:

Այս մասին բավական ընդարձակ հոդված է հրապարակվել «Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրում: «Մեր ժողովրդական տնտեսության բարձրացման մեջ ակտիվորեն մասնակցում են նաև տնտեսուհիները, նրանք իրենց ամուսինների հետ միասին համառորեն պայքար են տանում, որպեսզի մեր երկիրը որքան կարելի է,

շատ պղինձ ստանա, ավելի շատ արտադրվեն լայն սպառման առարկաները, նրանք պայքարում են, որպեսզի լավ և առանց խափանումների աշխատի մեր երկաթուղին: ...Այսօր շատ կանայք ոչ միայն դաստիարակում են իրենց երեխաներին ու զբաղվում իրենց տնային աշխատանքներով, այլև օգնում են իրենց ամուսիններին՝ գործարանների, ֆաբրիկաների կառուցման գործում, նրանք օգնում են նրանց պլանների կատարման համար գործարաններում, երկաթգծում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում անհրաժեշտ կուլտուրա ու մաքրություն ստեղծելու համար: Հասարակական աշխատող կանանց շարժումը շափագանց լայն ծավալ է ստացել Լենինականի Դեպոյում և երկաթգծում: ...Տնտեսուհիների անմիջական մասնակցությամբ ու նախաձեռնությամբ կազմակերպվեց 15 բրիգադա, որոնք զբաղվեցին մարդատար գնացքների, կայարանի, բնակելի շենքերի մաքրության գործով: ...Կարճ ժամանակից հետո մաքրվեցին և կուլտուրական տեսք ստացան հերթապահական և վերանորոգման ցեխերի սենյակները: Մի առանձին բրիգադա նախաձեռնեց կայարանի սլաքային տնտեսության մաքրման ու կարգավորման գործը: Ուղեկցող Նարգիզ Խաչատրյանի նախագահությամբ տնտեսուհիներից կազմված մի բրիգադա աշխատեց ուղևորների կուլտուրական սպասարկման գործը կարգավորելու մարդատար գնացքներում:» [8, էջ 4-6]

Զուգահեռաբար առաջացավ նաև սպասարկման ոլորտում աշխատելու համար անհրաժեշտ կանանց նոր մասնագիտությունների պահանջ, որոնք գրանցվում էին Լենինականի աշխատանքային բորսայում: Աշխատանքային բորսայի կողմից այդ մասնագիտություններին տիրապետողները հրավիրվում էին իրենց մոտ գրանցվելու «Բանվոր» թերթում տրված հայտարարություններով: Թվարկենք դրանցից մի քանիսը. «...դերձակ, գուլպա գործող, ջուլհակ, խոհարար, սանիտար, գրքության քույր, մանկաբարձուհի, ծծմայր, մայրապետ,

բուֆետչիկ տնտեսուհի, հրահանգչուհի, գանձապահուհի, հաշվետար, գործակատար, օրագրող / տաբելշչիկ, մեքենագրուհի, գրասենյակային մատենավար, քարտուղար:» [5]

Սոցիալիստական գաղափարախոսությունը կարևորում էր կանանց ու տղամարդկանց իրավահավասարության հաստատումը, կանանց դերի բարձրացումն ու պետական-հասարակական կյանքում նրանց ներգրավումը: Այս խնդիրների իրականացման համար Խորհրդային պետությունը ձևավորեց «կինբաժինների» համակարգը՝ որպես գենդերային իրավահավասարության և կանանց իրավունքների պաշտպանության գործադիր մարմիններ: [11, էջ 122-125] 1937 թ. ՀԽՍՀ նոր սահմանադրությամբ ազդարարվում էր, որ «կինը քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքի բոլոր բնագավառներում օգտվում է տղամարդուն հավասար իրավունքներից:» [10, էջ 469] Այդ իրավունքներից օգտվելու հնարավորություններն ապահովվելու էին տղամարդկանց հետ հավասար կանանց աշխատանքի, վարձատրության, հանգստյան, սոցիալական ապահովության, կրթության իրավունքների համակարգով, մոր ու երեխաների նկատմամբ պետական հոգատարությամբ, բազմազավակ ու միայնակ մայրերին ցուցաբերվող պետական աջակցությամբ և այլն: Այս քաղաքականությունը դանդաղորեն փոխեց շատերի վերաբերմունքը աշխատող կանանց նկատմամբ:

Քանի որ ավանդապահ բնիկ ալեքսյովցի / լենինականցիները թույլ չէին տալիս իրենց կանանց ու աղջիկներին աշխատել, սկզբնական շրջանում բանվորական կադրերի պակասը լրացվում էր որբանոցների սաների, արևմտահայ գաղթականների, գյուղական ներգաղթյալ բնակչության և ռուսաստանից եկածների կողմից, որոնք դանդաղ, բայց էականորեն ազդեցին հին կարծրատիպերի քայքայման վրա՝ իրենց ավելի ազատ ու անկաշկանդ կենսակերպով:

Կանանց «ազատագրումը» բարդ, սակայն և իրականանալի գործընթաց էր, որը հանդիպում էր բազմաթիվ խոչընդոտների: Հատկապես ավանդապահ ընտանիքներում կանանց հասարակական մասնակցությունն ու ազատականությունը ոչ միայն չէր խրախուսվում, այլև արգելվում էր, հաճախ առաջ բերելով կոնֆլիկտներ և՛ ամուսինների և՛ ծնողների ու զավակների միջև: Այս գործընթացում եղած բարդությունների ու դրանց հաղթահարման վերաբերյալ բազմաթիվ գրական ու իրական պատմություններ էին հրապարակվում ժամանակի մամուլի՝ մասնավորապես «Բանվոր» օրաթերթի ու «Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրի էջերում՝ քննադատելով ու ծաղրելով նման ընտանիքները, որոնք սկզբնաղբյուրի նշանակություն ունեն թեմայի ուսումնասիրության համար:

Այդ առումով հատկանշական է «Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրում տպագրված հետևյալ նյութը, որ ներկայացնում է մեղադրական խոսքը դատարանից. «Ընկեր դատավոր, Յես պսակվեր եմ եստից հինգ տարի առաջ. դորթե, կապրեմ գը, հետը յուլա կերթամ գը, աբուռըս ինձի քաշեմ գը, սաբըր կենեմ գը, կսեմ գը բալքի իրեն հորն ու մորը աշե, աբուռ թոփ ենե, հըմը քանի երթա, դիբդան խարափ կեդնի գը, խազեն գելնե գը: Հիմի ա՝ բաշլամիշ ե երե, թե յես պիտի երթամ մաշինիստկայութեն սորվեմ, որ երթամ փարա աշխատեմ. այ հողերը գլխուս եղնի, Սոլոյենց Գևորը մագյար մեռեր որ իր կնիկը երթա փարա աշխատե, բերե տուն պահե, յեսա կնգա լաչակ ձգեմ ու տունը նստեմ. այ հո՛ւ... եդ ի՞նչըդ տղամարդ եմ, մագյար իմ փափախըս ուլիցի՞ն վերուցեր եմ: Եսիկ թամամ խայտառակություն ե, ընկեր դատավոր: Աստված մի արասցե, որ ջիլավը բաց եմ թորկե, զոմփս գլխեցեն վերուցերեմ, էլ թամամ տերը չենք եղնի: Կերթա դեյրան կարճեցնե գը մինչև չոքերը, թները բանա գը մինչև դոլթուղները, յես եդոր տե՛րն եմ. չե, որմա հեռսերս բըռնե գը, առնեմ գը թափուկներուս տակ լըմեմ գը

ինչը քեչա, զարգեն, փշրեն, մեկել տեսար բանըմ պատահավ, ես անգամ ինձի աբյավիթ ենեն, սիբիո դըրկեն. չե, յեսա ինձի գյորա տղամարդ եմ, խընդրեն գը մեր պըսակը բոշլամիշ ենես, քանի եդման խաթա չի պատահե, չունքի յեսա իմ արխադաշներուն մեջ մեկ անուն ունեմ: Ու իսելքս հացի հետ չեմ կերե: Ձերումդ խոնարհ ծառա Սոլոյենց Գևոր»: [14, էջ 18]

Եզրահանգում

Վերոշարադրյալից ելնելով կարող ենք եզրակացնել, որ 1920-1940-ական թթ. կանանց աշխատանքային գործունեությունը և հանրային մասնակցությունը բավականին բարդ ու կոնֆլիկտային վիճակում էր կայանում:

Խորհրդային կարգերի հաստատումը Հակափոփոխությունների առաջացրեց լենինականցիների կյանքում, ինչը սուր հակասություններ առաջ բերեց հին ու նոր կենսաձևերի, դրանց կրողների մեջ: Ավանդական մշակույթ կրող լենինականցիների համար դժվար էր համակերպվել իրենց կանանց ու աղջիկներին օտար տղամարդկանց շրջապատում տեսնելու, նրանց ազատ վարքը հանդուրժելու, իրենց հետ հավասար իրավունքներ ստանալու և այլ իրողությունների հետ: Այս իրավիճակում նոր մասնագիտությունների ձեռքբերումն ու հանրային աշխատանքների իրականացումը սկզբնապես կատարվեց որբանոցից դուրս եկածների, արևմտահայ գաղթականների, գյուղից քաղաք տեղափոխվածների և Ռուսաստանից եկած մասնագետ կանանց ներգրավմամբ:

1930-1940-ական թթ., հատկապես Տեքստիլ կոմբինատի գործարկումով ու դրա հետագա զարգացումով պայմանավորված, իգական սեռի բանվորների պահանջարկն ավելի մեծացավ: Նոր բանվորական կադրեր պատրաստելու համար բացվեցին նոր՝ պրոֆիլային

ուսումնական հաստատություններ, որտեղ սովորեցնում էին տարբեր մասնագիտություններ:

Ժամանակի ընթացքում խորքային փոփոխությունների ենթարկվեցին գենդերային հարաբերությունները, դժվարությամբ, սակայն հաստատուն ձևով կոտրվեցին սեռերի սոցիալական դերի ու կարգավիճակի, աշխատանքի գենդերային բաժանման մասին ավանդական կարծրատիպերը, որոնք վերջնականապես հաղթահարվեցին երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին:

Օգտագործված սկզբնաղբյուրներ և գրականություն

1. Ատրպետ, *Ինչ ժառանգեցինք*, Պատմության թանգարանի արխիվ: Ձեռագիր, գործ 176 (ա):
2. Բազեյան Կ., *Կանանց արհեստները XIX դարում ու դրանց կապը համքարությունների հետ* // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Հ. 4: Գյումրի, 2001: Էջեր 139-145:
3. *Բանվորական կադրերի դարբնոցը (Լենինականի ինդուստրիալ բանֆալկը)*, Բանվոր 1931, N 139:
4. Թառաեանց Ս., *Հայ ժողովրդի արհեստագործությունը* // Ազգագրական հանդես: գիրք Գ, № 1: Թիֆլիս, 1898: Էջեր 3-71:
5. Ի գիտություն գործազուրկների: *Բանվոր*: Լենինական 1929: N 55 (759):
6. Ինչ է արվում բանվորական նորանոր կադրեր պատրաստելու համար: *Բանվոր*: Լենինական 1930: N 5 (859):
7. Խաչատրյան Գ., *Կադրերի պատրաստումը Լենտեքստիլում*, Ավանգարդը Լենինականում, 1930 թ. փետրվարի 28, N 2:
8. Կանայք Լենինականի դեպոյում: *Հայաստանի աշխատավորուհի*: Երևան 1941: N 6: Էջ 4-6:
9. Հակոբյան Հ., *Լենինականի տեքստիլ կոմբինատի պատմությունից* // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 7: Երևան, 1970: Էջեր 12-20:
10. Հայ ժողովրդի պատմություն, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1967: Հ. 7: 654 էջ:

11. Նիկողոսյան Ա., *Գենդերային փոխակերպումները հայոց պատմության մեջ*, Ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, «Աստղիկ» հրատ., 2005: 150 էջ:
12. Սեդրոսյան Կ., *Արհեստավորական ավանդույթները լենինականցիների կենցաղում* // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, հ 6: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.: Երևան 1974: էջեր 159-252:
13. *Տնայնագործութիւնը Գովկասեան ցուցահանդէտում* // Մուրճ, № 10: Թիֆլիս 1901: էջեր 124-132:
14. Փալանդուզ Մկո, Կենցաղային այլանդակություններ: *Հայաստանի աշխատավորուհի*: Երևան 1928: N 4: էջ 18:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Բազեյան Կարինե Ռազմիկի, պ.գ.թ., դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի
ավագ գիտաշխատող: Հոփ. Շարամբեյանի անվ. Ժողովրդական արվեստների
թանգարանի գիտահետազոտական բաժնի վարիչ, Հայաստան
էլ. հասցե՝ bazeyan60@yandex.ru <https://orcid.org/0000-0002-5202-4835>

Karine Razmik Bazeyan, PhD

Senior researcher of the Shirak Center for Armenological Studies of the NAS RA
Head of the Research Department of the Museum of the Folk Arts after
Hovh. Sharambeyan. Armenia
e-mail: bazeyan60@yandex.ru <https://orcid.org/0000-0002-5202-4835>

Базеян Карине Размиковна, к.и.н., доцент

Старший научный сотрудник Центра арменоведческих исследований НАН РА
Заведующий отделом научных исследований
Музея народного искусства им. Ов. Шарамбеяна. Армения
эл. адрес: bazeyan60@yandex.ru <https://orcid.org/0000-0002-5202-4835>